

KAREL VÁCLAV RAIS

KALIBŮV ZLOČIN

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Prosím vás, co dnes tak běháte jako splašená, ještě mi dítě vystrašíte,“ zabublala Karla. Panímáminy tváře se stáhly, brada se jí roztřásla a ústa zůstala pootevřena. Rozběhla se k dceři blíže, ale na cestě se zastavivši, žhavýma očima patřila na Karlu, až se tato zachvěla.

„To dítě není Kalibovo,“ náhle prudce vydychla a ostře hleděla na dceru. Zuby jí zadrkotaly a dýchala prudce.

Karla vyskočila rovnýma nohama, zbledla, a oči majíc vypouleny, zajekla: „Proč to povídáte?“

Panímáma mlčela, ale stále ostře zírala na dceru, jež při tom pohledu zvolna klopila hlavu k prsům.

„Věděla jsem to dávno,“ tiše, ale břitce pravila panímáma, „mně nebudeš zapírat!“

„Nic nevíte, nic nemůžete vědět!“ vztekle křikla Karla, a přiskočivši k matce, křečovitě ji chytla za obě ruce a vyjevené oči ulpěly na rozryté tváři matčině.

„Neblázni, ruku mi rozmačkáš,“ dušeně křikla matka a odporné tahy v obličejí se jí počaly hladiti.

„Tak proč tak mluvíte – ještě by mne zabil,“ sípala Karla; celé tělo se jí roztřásl a spustila hořký pláč.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek pochází ze druhé poloviny knihy, krátce po křtinách malého Karla. Matka Boučková udeřila na dceru a Karla přiznala, že se vdala proto, aby nežila v hanbě, protože otěhotněla s vojákem Rachotou, který ji opustil.

Byl podzim a osmatřicetiletému Vojtovi Kalibovi zemřela matka. Hned druhý den přišly obě Vojtovy sestry a rozdělovaly si matčiny věci, otec jen přihlížel a dbal na to, aby Vojtovi něco zbylo. Vojta byl stále svobodný a obě sestry mu to vyčítaly.

Vojtův švagr Smrž vedl Vojtu k Boučkovým do Vidovic na námluvy. Boučková žila odděleně od manžela a jednu dceru – Konopačku – již provdala, za dvaadvacetiletou Karlou chodil jistý Rachota, ale byl odveden. Vojtovi se Karla líbila, ale byl nesmělý a připadal si starý. Na návštěvě si Vojta s Boučkovou sdělují, jak jsou na tom rodiny po finanční stránce. Karla je na Vojtu milá, provede ho kolem domu.

Vojta chodil do Vidovic na další schůzky a pomalu se chystala svatba. Během ohlášek navštívil starý Bouček starého Kalibu a vyprávěl mu, jak jeho žena, Boučková, utrácela peníze a potom ho vyhnala. Krátce před svatbou Vojty a Karly Bouček zemřel, ale Karla svatbu odložit nechtěla. Starý Kaliba se odstěhoval na vejminek.

Svatba byla v zimě, nešetřilo se na ní a obě ženy, Karla i její matka, se přestěhovaly k Vojtovi. Moc věcí s sebou neměly, což místní lidé hned odsoudili. Ani k práci se moc neměly, zato jídlo si dopřávaly. Karla jednou pomohla Vojtovi mlátit obilí, ale jinak se jako hospodářka nechovala. Často byla zakaboněná a Vojta tím trpěl. Ještě během zimy se chtěla podívat domů, do Vidovic, ale Vojta byl proti tomu. Žena a tchyně přesto jely.

Boučková se začala soudit se svým zetěm Konopáčem. Vadilo jí, že jí nedává všechny peníze za mléko, což byl její příjem na výminku. Vojta chodil po soudech s ní, ale styděl se za to. Boučková všechny soudy prohrála a Vojta je musel platit. Na jaře najal na statek pomocníky, které Boučková bohatě krmila. Potom ale obrátila a chtěla je najímat bez stravy. Starý Kaliba se dozvěděl, že Vojta

dělá dluhy, a šel oběma ženám vyčinit. Karla byla těhotná, proto se bránila, že pomáhat nemůže, a nakonec pronesla, že se může vrátit zpět do Vidovic.

Na jaře se Karle narodil chlapec a Vojta celý zářil. Boučková na dceru udeřila, jestli je dítě Kalibovo, a Karla přiznala, že ne. Nevyslyšela Vojtovo přání a chlapce pojmenovala Karel. Vojta by rád dítě choval, ale Kadla mu to dovolila jen občas a k sobě ho nepustila vůbec. Vojta byl zoufalý, k otci se styděl jít a doma ho obě ženy trápily. V zoufalství hrubě popadl Boučkovou za ruku, ona ztropila scénu a s dcerou i Karličkem se odstěhovala ke Smržovým. Starý Kaliba jim šel domluvit, aby se vrátily, a přišel prosit i Vojtu. Když slyšel, jak jsou obě kruté, vrhnul se po Karle, až se udeřila do hlavy.

Vojta byl odsouzen na 4 týdny ve vězení. Ihned po jeho odchodu se do prázdného stavení vrátily obě ženy a starého Kalibu vyhnaly na vejminek. Nána šla za svým bratrem do vězení, aby mu vyřídila pozdravy od otce. Přitom Vojtovi sdělila, že je na tom tatínek špatně. Když se ten den vrátila domů, už byl po smrti. Když byl Vojta na Silvestra propuštěn, těšil se na ženu a na Karlička. V oknech se svítilo a on měl radost, že na něj žena čeká. Jenže když nahlédl dovnitř, zjistil, že je ve světnici voják Rachota a na klíně chová malého Karlička. Obě ženy se smály a Vojtovi všechno došlo. Vtrhnul s motykou dovnitř a bacil Karlu po hlavě. Skácela se mrtvá k zemi. Na její pohřeb téměř nikdo nepřišel a lidé Vojtu spíš litovali. Měl být souzen, ale byl ve špatném stavu. Krev se mu nahrnula do mozku a za několik dní zemřel.

- **téma a motiv**

téma: nemanželské dítě

motivy: dítě, mateřství, oči, zloba

- **časoprostor**

prostor: není určen; dům Vojty Kaliby; česká nejmenovaná vesnice, rodiště Vojty Kaliby, a sousední obec Vidovice, rodiště Karly

čas: není určen; jedná se o denní dobu, 2. pol. 19. stol., příběh začíná na podzim

- **kompoziční výstavba**

- úryvek se skládá z 8 odstavců, z nichž 6 tvoří přímá řeč

- vyprávění je chronologické

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, román

- **vypravěč / lyrický subjekt**

- vševědoucí vypravěč, er-forma

- **postava**

Karla – manželka Vojty Kaliby, tmavovlasá, hezká, mladá, silně navázaná na svou matku, cílevědomá, krutá, k Vojtovi odmítavá a jedovatá, nejeví zájem o vydané hospodářství

Boučková – vdova, vypočítavá, žije si nad poměry, ráda vyvolává spory, příživnice, s nikým se nesnese

Vojta Kaliba – třicátník, nehezký, ale hodný, pracovitý, obětavý

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč Karly a panímámy Boučkové

- **typy promluv**

pásmo vypravěče v er-formě: *Panímáminy tváře se stáhly, brada se jí roztřásla a ústa zůstala pootevřena. Rozběhla se k dceři blíže, ale na cestě se zastavivši, žhavýma očima patřila na Karlu, až se tato zachvěla.*

dialog Karly a Boučkové: „Proč to povídáte?“ – „Věděla jsem to dávno, mně nebudeš zapírat!“ – „Nic nevíte, nic nemůžete vědět!“

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

vykání matce	„Prosím vás, ...“
přechodník minulý	<i>zastavivši, přiskočivši</i>
přechodník přítomný	<i>majíc</i>
věta zvolací	„Nic nevíte, nic nemůžete vědět!“
archaický infinitiv	<i>hladiti</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

přírovnání	<i>běháte jako splašená</i>
onomatopoeie	<i>zabublala</i>
metafora	<i>žhavýma očima</i>
metonymie	<i>ostře hleděla na dceru</i>
hyperbola	<i>ruku mi rozmačkáš</i>
epiteton	<i>odporné tahy v obličeji, hořký pláč</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 19. století a 1. polovina 20. století

Karel Václav Rais (1859–1926)

- narozen v Lázních Bělohrad, z rodiny zemědělce a tkalce
- byl malé postavy, výborně se učil
- po studiích pracoval jako mladší učitel v Trhové Kamenici, poté v Hlinsku
- stal se řídícím učitelem v Praze-Žižkov a později ředitelem dívčí měšťanky
- r. 1900 jel s Aloisem Jiráskem do Itálie
- v Praze se seznámil s A. Jiráskem, Z. Winterem a jinými spisovateli
- trpěl revmatismem
- zemřel v Praze

- začínal satirickými prózami ze školního prostředí
- většina tvorby je určena školákům – chtěl vychovávat a vzdělávat pro děti a mládež: *Dárek maličkým*, *Cesta k domovu*
- Výminkáři* – soubor 5 próz z venkovského života, detailní vylíčení zvyků na vsi
- Pantáta Bezoušek* – příhody venkovského muže v Praze
- Zapadlí vlastenci* – román, osudy učitele v podkrkonoší, proniká sem národní obrození
- Západ* – o starém faráři Kalousovi

- **literární / obecně kulturní kontext**

Český realismus – venkovský realismus

Venkovský realismus:

Teréza Nováková (1853–1912)

- jejím vzorem byla Karolina Světlá, přivedla ji k literatuře
- autorka pěti románů z východních Čech
- náboženská a sociální tematika zasazená na venkov
- monografické romány = děj se soustředí kolem jednoho hrdiny
- Jan Jílek* – osudy českého evangelíka z 18. století
- Jiří Šmatlán* – duchovní vývoj tkalce, smysl nachází v socialismu
- Děti čistého živého* – o náboženské sektě
- Drašar* – tragický osud obrozeneckého kněze
- Na Librově gruntě*

Antal Stašek (1843–1931)

- vl. jménem Antonín Zeman, otec spisovatele Ivana Olbrachta
- rodné Podkrkonoší – dějiště děl
- advokát, procestoval mnoho zemí – Polsko, Rusko, působil v Semilech
- O ševci Matoušovi a jeho přátelích* – román podle skutečné události
- švec Matouš se celý život snaží změnit společnost, stává se uvědomělým proletářem
- na konci románu se seznamuje s Komunistickým manifestem, je pronásledován, prchá za hranice

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Kalibův zločin – hlavní hrdina, Vojta Kaliba, spáchá na konci knihy vraždu = zločin

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Knihy zobrazuje způsob života na venkově v 19. století – výminek, ohlášky, hospodaření – což již není aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Román je psán archaickým jazykem a příběh se odehrává v 19. století, je tedy určen spíše příznivcům starší literatury.

- **určení smyslu díla:**

Román ukazuje poměry na vsi v 19. století, kdy se lidé brali spíše z rozumu a často byli v manželství nešťastní. Také odhaluje sílu zla – hodný obětavý Vojta byl dvěma zlými ženami zcela zničen.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Knihy vznikla roku 1895 a je jednou z autorových nejznámějších.

- **tematicky podobné dílo:**

Ignát Herrmann – *U snědeného krámu*: hlavní hrdina Martin Žemla se ožení s Pavlínou, která si najde milence a otěhotní s ním. Její matka i ona přivedou Martinův obchod na mizinu. Martin spáchá sebevraždu.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Není.